

“چۈن خۇمان بناسىن؟”

ناساندنى كىتېب؛ “دىۋى تارىكى ھۇگرانى پووناكى”

قەرەنى قادرى - - - - -

چۈن خۇمان بناسىن؟ چى بىكەين بۇ ئەۋەى بتوانىن بۇ ناۋ جىھانى دەرۋونى خۇمان بىگەرپىنەۋ؟” چى بىكەين باش و باشتىر بىن؟ ھەرۋەھا چۈن بتوانىن بەھىز بىن و ... دەيان باس، پرس و خالى گرىنگى تر لەو بواردە، كە نووسەر “دىۋى فۇرد” لە كىتېبى “دىۋى تارىكى ھۇگرانى پووناكى” (The Dark Side of the Light Chasers) زۇر ۋەستايانە باسيان لىۋە دەكات و ھەۋل دەدات و يارمەتىمان دەدات تا دىۋە شاراۋەكانى دەرۋونمان بىننن.

لە ناۋەرەستى كىتېبى “دىۋى تارىكى ھۇگرانى پووناكى” دا، پرستەيەك رووبەرۋوت دەبىتەۋە و زەبىنت داگىر دەكات: “ئىمە ۋاى بۇ دەچىن كە بەرانبەر دونيا توۋرەين و بۇ بەدبەھىننى ئاۋاتەكانمان دەمانەۋى جىھان بىگۇرپن، بەلام ئەۋە ئىمەين كە پىۋىستمان بە گۇرپانكارى و ۋەرچەرخانە.” رىك لىرەدا خاتوۋ “دىۋى فۇرد” فىرمان دەكات كە چۈن ئاۋرپىك لە خۇمان، دەرۋون و رابردوۋى خۇمان بەدبەھىنەۋە؛ ۋاتە فىرمان دەكات كە بەھىز بىن. ئەم پرستەيەى خاتوۋ دىۋى، منى بۇ بۇچۈنە گرىنگەكەى لىف نىكۇلايىفچ تۇلستوى (۱۸۲۸-۱۹۱۰) گەراندەۋە كە دەلىت: “ھەموۋ لە فكىرى ئەۋەدان كە مروڤ بىگۇرپن، بەلام بەداخەۋە ھىچ كەس لە فكىرى ئەۋەدا نىبە خۇى بىگۇرپت!” پرسى خاتوۋ “دىۋى فۇرد” ىش لەۋ كىتېبەدا رىك ئەۋەيە، كە چۈن خۇمان بىگۇرپن.

بۇ ئەۋەى خۇمان بناسىن، دەبى بۇ ناۋ ناخى خۇمان شۇر بىنەۋە و گشت لايەنەكانى دەرۋونمان بەخەبەر بىنن و لەگەلىاندا بدوۋىن؛ رىك لىرەدايە كە چەشنىك لە پەيوەندىگرتن لەگەل دەرۋون دىتە كايەۋە.

خاتوۋ “دىۋى فۇرد” لە كىتېبەكەيدا ھەۋل دەدات خوينەر لەگەل نىۋەى تارىكى خۇى كە بە سىبەر ناۋى دەبات، ئاشت بىتتەۋە و، قىۋولې بىكات، چۈنكە ئەۋ لايەنەيش “سىبەر” (لاۋازىيەكان و خراپىيەكان) بەشكىن لە ژيانى تاك. ھەرۋەھا دەلىت: “چۈن دەتوانرى بەبى ناسىنى خراپەكە، باشەكە دەسنىشان بىكەين، يان بەبى ئاشنايەتى لەگەل نەفرەت و بىزارى، عىشق ھەستى پى بىكرى و، يان بەبى ھەستىكرن بە ترس، ئازايەتى بناسىن؟”

خاتوۋ “دىۋى فۇرد”، ئاۋا پىناسەى “سىبەر” دەكات؛ “سىبەر روخسارى جۇراجۇرى ھەيە: ترسنۇك، تەماح، توۋرەۋتوندى، رىقەلگر، پىس، خۇپەسند، فىلباز، تەمبەل، دەسەلاتخواز، دوژمىكار، ناشرىن، لىنەۋەشاۋە، بىبەھا، عىبىگر، وردبىن ...” شك لەۋەدا نىبە كە دەكرىت ئەم لىستە درىژتر بىكرىتەۋە و شتى ترىشى ۋەسەر خەين؛ دوۋروۋى، درۇزنى، ھزرى گەندەل، لوۋتەرز، كەللەرەق، چەقبەستوۋى، تۇلەتەستىن، دلناسكى، تۇران و ...!

ناسىنى خۇمان بۇ ئەۋەيشە كە بتوانىن باشتىر ژيانى خۇمان بەرپوۋەبەرىن؛ ۋاتە بتوانىن بە شىۋەبەكى باش سەركردايەتى ھەست و ھزرى خۇمان بىكەين تا “تاك” يىكى باشمان لى دوست بىت و رەفتارى خۇمان بە

شیوهیهکی دروست میقات بکهین، که له ئاکامی ئهوهیشدا ژیان ریگ دهخریت.

ههروهها خاتوو “دیپی فورد” پیمان دهلیت که چون ئهه لایهنه خراب و لاوازانهی خومان که له دهروونماندا خویان هشار داوه، قبولیان بکهین و به شیوهیهکی عهقلانی سهکردایهتی دهروونی خومان بکهین و، لانی کهم له دست بهشیک له شهپولی کهفوکول و گرژیی دهروونی رزگارمان بیت و بگهینه لیواری ئارامی و بههیزی!

گهشه و پهروهدهکردنی تاکهکهسی، بنهمای کاری خاتوو “دیپی فورد” ه که لهم کتیبهدا به باشی و روونی خوی دهر دهخات، جا بو ئهوهی بگهین بهه گهشه و پهروهدهیه (تاکی بههیز و کراوه)، “دهبی بهلین بدهین، که سهردانیکی قوولی دهروونی خومان بکهین، وهردی بدهینهوه و بهلین بدهین، که بهلینیشمان دا، دهبی جیبهجیی بکهین؛ ئههمیه سهرهتای ئالوگور.” یان دهلیت: “دهزانم که بو زورهی ئیمه قبولکردنی ئهم چهکه زهمهته، چونکه فیریان کردوین که هیچ کاتیک بابته نیگهتیغهکان لهبارهی خومانهوه نهدرکینین.” بویه دهلیت: “با ریگه بدهین جیهانی دهروونمان خوی دهربخات.” ریگ لهبهه ئهوه خاتوو “دیپی فورد” دهلیت: “ههلهکردن، بهشیکه له مروقبوون.”

بهلی، ههله بهشیکه له ژیانی مروف. “بینجامین فرانکلین” (۱۷۰۶-۱۷۹۰) دهلیت: “مروف، کانگای ههله و لهبیرچوونهوهیه.” ژیانی بی ههله، بوونی نییه. ئهوانهی پیمان وایه که ههله ناکهن، بی شک له دهروهی جغزی ژیاندا دهخولینهوه و تهنانهت دهوری کوسپیش له کومهلگهده دهگیرن و نابنه سهراوه و داهینهری شتی نوی. ههه لهو بارهیهوه “ئهلبیرت ئهیشتاین” (۱۸۷۹-۱۹۵۵) دهلیت: “ئهگه کهسیک ههست بهوه بکات که ههگیز له ژیاندا ههلهی نهکردوه، ئهوه بهه مانایهیه که هیچ کاتیک له ژیاندا به دواي شتیکی نویدا نهگهراوه.”

کاتیک باس له چهمی ئهزموون، پیداچوونهوه، بهخوداچوونهوه، چاکسازی، پاکسازی و پهخنه دهکریت، ریگ ئاماژه بهوه دهکات، که زهمان گوپراوه و پیوهرهکانی دوینی بو ئهمرو و لامدهر نین. ئهگه له ژیانی مروفدا ههله نهبا، بی شک ئهزموون، پیداچوونهوه و بهخوداچوونهوه مانایان نهدهبوو. لهبهه ئهوه هیچ حزب، کهسایهتی، سهکرده و سیاسهتوانیک ناتوانیت خوی له دهروهی جغزی ههلهدا ببینیتهوه، چونکه ههله بهشیکه له ژیانی ئهوانیش.

بهلام له پال دیتنی خاله لاوازهکان، “دیپی فورد” باس له دیوی دیکهی “تاک” یش دهکات و ئاماژه بهوه دهکات: “تهک تهنیا ئیشکالییهتی نییه که شتی باش لهبارهی خومانهوه بلین، بهلکوو ئهم کاره زهرووریشه! ئیمه دهبی تواناکان و دیارییهکانمان بناسین. ئیمه دهبی فیڕ بین که بهها بو کارامهیییهکانی خومان قایل بین و ریژیان لی بگرین.”

بو گهراوهوه بو ناو ناخی خومان، دهبی بویر بین و بهسهه ترسدا زال بین کاتیک ئامانجمان ئهوه بیت، که ئهژدیهای دهروونمان بهخه بهر بینیان یان ئهوه تا ناخمان بکیلین. “دیپی فورد” دهلیت: “ئهگه ترس بهسهرتاندا زال، دهبی بگهړینهوه بو ناخی خوتان و بویریتان بدۆزنهوه.”

بویه دهلیت: “بو گوپرینی تیروانیمان، دهبی سات به سات به دواي رابردووماندا بگهړین تاکوو لیكدانهوهیهکی وزه بهخش وهربگرین که یارمهتیمان بدات بهرپرسیارهتی بگرینه ئهستو.” هونهه و وردیی

خاتوو “دییی” له وه دایه که پیمان نالییت به پاردووو بژین، به لکوو به ریگهی “لیکدانه وه یه کی ئەقلانیی دەر وون و پرفتارمان” بو ئیستا و داهاتوو بژین و پلانمان بویان هه بییت، که ئەمهیشیان هه ر بو گه شه و په روه رده کردنی تاک ده گه ری نیته وه.

به ر له وهی دهوروبه رمان بگۆرین، پیویسته هه ر له سه ره تادا له خو مانه وه ده ست پی بکهین و ده ستیک به هه ناو و می شکماندا بیین. ناکریت داوای ئالوگۆر له و جیهانه ناریکه دا بکهین، به لام پلانمان بو ئالوگۆری هزریی خو مان نه بییت!؟

کتیپی “دیوی تاریکی هۆگرانی پرووناکی”، ۲۳۲ لاپه ره یه و کاکه “ته حسین ته ها” یش به وردی و کوردییه کی په وان کورداندوویه تی و، خوینه ر به دوا ی خویدا راده کیشییت.